

Hoe houdt een clubje germanismenbestrijders het 75 jaar uit, terwijl andere taalverenigingen en -tijdschriften het loodje hebben gelegd? Over conflicten en compromissen, de opkomst en ondergang van de Raad van Deskundigen en de actiebereidheid van het Genootschap Onze Taal.

Jaap de Jong

DOCENT NEDERLANDSE TAAL EN CULTUUR,
UNIVERSITEIT LEIDEN; REDACTEUR ONZE TAAL

Jaap de Jong: "Ik hoop dat Onze Taal in de toekomst het taalonderwijs meer zal bedienen."

Het verhaal van Onze Taal

Verleden en toekomst van het genootschap

Als er één boek is dat de geschiedenis van het Genootschap Onze Taal in de puurste vorm bevat, dan is dat het verloren gewaande notulenboek. Toen Peter Burger en ik in 1991 het archief van Onze Taal wilden bestuderen voor onze geschiedschrijving van het genootschap, stuitten we op een pijnlijk feit. Tweeënhalve meter archief van Onze Taal was spoorloos verdwenen. Het stond ooit opgeslagen bij het Haagse hoofdkantoor van het ANP, waar Onze Taal jarenlang onderdak heeft gekregen, en is waarschijnlijk door een ANP-medewerker bij het huisvuil gezet. Groot was dan ook de vreugde toen ik in december 2006 bij de weduwe van oud-redacteur Jan Veering het zo begeerde notulenboek aantrof. Het notulenboek, honderden bladzijden verslagen van de bestuurs- en jaarvergaderingen vanaf de oprichting in 1931 tot aan 1959, in diverse meer en minder leesbare handschrif-

ten, biedt een goed beeld van de dromen, frustraties en discussies binnen het jonge genootschap.

Het boek beschrijft hoe de oprichters, die vooral germanismen uit het Nederlands wilden weren, bakkeleien over de doelstelling van het genootschap. Na een stevige discussie moet voorzitter Elout bakzeil halen en stemt hij in met het compromis van een ruimere doelstelling van een algemene, en dus niet alleen op germanismen gerichte taalzuivering: "de onzuiverheden in de Nederlandsche Taal te bestrijden, welke bestrijding zich in het bijzonder – in dit tijdsgewricht – keert tegen het gebruik van germanismen". Bij dit eerste hoogtepunt in het verhaal van Onze Taal stuiten we direct op een belangrijke eigenschap van de oprichters: het vermogen tot compromissen sluiten, zelfs op het gebied van de doelstelling. Al polderend werd een vroege scheuring voorkomen.

En later is de doelstelling gelukkig opnieuw verbreed; die luidt nog altijd:

Het Genootschap Onze Taal stelt zich ten doel het verantwoorde gebruik van de Nederlandse taal te bevorderen en aan hen die haar gebruiken meer begrip en kennis daarvan bij te brengen. Het maandblad *Onze Taal* wil op prettig leesbare en taalkundig verantwoorde wijze inzicht geven in alle zaken die het taalgebruik betreffen.

Dankzij die compromisvaardigheid en aanpassing aan de veranderende tijd staat het blad nu niet slechts vol met lijstjes afkeurenswaardige germanismen en anglicismen.

■ **LEKEN VERSUS DESKUNDIGEN**
In de enerverende oprichtingsvergadering kwam nog een ander punt naar vo-

ren. Het moest een genootschap worden van leken die via een maandblad met elkaar discussieerden. Want leken mochten fouten maken in hun taalbeschouwingen. Ze zouden eerder bereid zijn die fouten toe te geven dan deskundigen, meenden de oprichters. Daarom mocht de redacteur geen taalkundige zijn en daarom heeft het bestuur heel lang geen taalkundigen geteld.

Maar hoe te voorkomen dat er met het dilettantisme ook te veel amateurisme en zelfs onzin in de kolommen van het blaadje zou komen? Elout wist op nieuw raad. Het genootschap moest zich van deskundige bijstand verzekeren. Van een Raad van Deskundigen, bestaande uit hoogleraren Nederlandse taal- en letterkunde van naam en faam. Geleerden als Van Ginneken, Kern, Overdiep, Prinsen, Wille en Beets stemden toe. Wat was het bestuur trots op de raad!

In de eerste jaren stelde redacteur Smit, van beroep importeur van muurverven, lijsten van verdachte woorden op en stuurde ze naar de leden van de raad. Alleen eenstemmige of bijna eenstemmige adviezen kwamen in het blad. In het eerste nummer, maart 1932, stond meteen een lijst van 43 verwerpelijke germanismen. Zoals de inderdaad verdwenen woorden *aanstrengen*, *daadzaak*, *keelkop* (voor *strottenhoofd*), maar ook inmiddels ingeburgerde woorden als *beëindigen*, *benutten* en *rauwkost* – wat natuurlijk *rauwe kost* moest zijn. Ook deed men voorstellen tot verbetering: geen *vischstand* maar *vischstapel*, geen *stekker* maar *contactstop*, geen *ordner* maar *brievenknip*.

■ GEEN EENHEID

De leden van Onze Taal bleken het vaak oneens met elkaar. Uit een enquête onder de leden in 1935 bleek dat slechts 4 van de 107 voorgestelde woorden algemeen goedgekeurd en slechts 3 algemeen afgekeurd werden. Daarom leek een Raad van Deskundigen die niet langer alleen adviseerde, maar het laatste woord had een uitkomst: *Roma locuta*, Rome heeft gesproken – discussie gesloten. Helaas was er ook in de raad vaak geen eenheid en leidde het werken met de woordenlijstjes tot onbevredigende gedachtenwisselingen. Redacteur Smit kreeg ook steeds meer vertrouwen in het eigen oordeel. Hij legde de raad op den duur geen lijstjes meer voor, maar ging ervan uit dat de raadsleden met zijn keuzes instemden als ze achteraf niet uitdrukkelijk reageerden op zijn bijdragen in het blad.

Sinds Jan Veering in 1952 aantrad als

redacteur heeft de redactie wél altijd uit taalkundigen en taalbeheersers bestaan. De sluimerende raad is ten slotte in 1979 opgedoekt door redacteur Jan Renkema. Daarvoor in de plaats kwamen adviserende instituten en onlangs toch weer zogenoemde vaste adviseurs, zoals Ton den Boon, Ewoud Sanders, Nicoline van der Sijs en Joop van der Horst.

■ TAALSCHANDPAAL

Ook een andere soort spanning tussen leken en taalkundigen heeft zich al vanaf het begin gemanifesteerd. Ik bedoel de spanning tussen de leken, die om houvast vroegen, versus de taalkundigen, die in hun ivoren toren bang waren om stevige uitspraken te doen over fout, onzuiver en vreselijk taalgebruik. Terwijl de leken de redacties vaak smeekten om harde afkeuring, om een taalschandpaal en taalpolitie acties, weigerden de taalkundigen – vanuit hun opleiding en begrip van altijd veranderende taal – om van taalverloedering te spreken. De leden wilden weten ‘hoe het hoort’, de taalkundigen wilden vooral uitleggen ‘hoe het werkt’.

De redacteurs zijn in de loop van de jaren van mening geworden dat de knoop van goed en fout vaak moeilijk kon worden doorgehakt. Het hoogst haalbare bleek doorgaans: laten zien hoe de taal werkt en een beredeneerde keuze aanbieden uit bijna gelijkwaardige alternatieven. Zoals de Taaladviesdienst van Onze Taal al sinds jaar en dag doet. Een aanpak die recht lijkt te

De leden wilden weten ‘hoe het hoort’, de taalkundigen wilden vooral uitleggen ‘hoe het werkt’.

doen aan de complexiteit van het taalgebruik in verandering en aan de zelfstandigheid van de moderne taalgebruiker.

■ ONDERONSJE?

Nog een andere kwestie trof mij in het notulenboek. Als er al op het genootschap gemopperd werd door leden, dan ging het over het passieve onder-ons-karakter. Ik citeer uit het notulenboek een brief van een lid uit 1947:

Wij moeten de taal verdedigen en de beste verdediging ligt in den aanval. Wij moeten niet als Jorissen-Goedbloed maar onder elkaar blijven jammeren; wij dienen de boosdoeners te lijf te gaan, hardhandig.

Redacteur Smit voelde niets voor zo’n burgerwacht van verontruste taalliefhebbers. Hij pleitte voor vreedzame gedachtenwisseling binnen het genootschap: “Wie gelooven haasten niet.” Eerder hadden leden al opgeroepen om affiches op de stations te hangen met leuzen als ‘Steunt de degermanisatie!’ Het genootschap moest hoofdredacteurs kapiteulen en radiopresentatoren de mond laten spoelen. En recenter zijn de verzoeken om met spandoeken naar Schiphol te trekken om te protesteren tegen onnodig Engels op de borden daar.

Hoewel de opeenvolgende besturen altijd terughoudend zijn geweest in het uitvoeren van dit soort acties, zijn er wel initiatieven genomen. Er werden lezingen in het land gegeven, gekoppeld aan de jaarvergadering, vaak met teleurstellende gevolgen, omdat veel minder leden en belangstellenden op die bijeenkomsten aanwezig waren dan gehoopt.

Minder voor eigen parochie was de vondst van het tweejaarlijkse taalcongres, waarmee Veering in 1955 is begonnen. Die goed voorbereide thema-bijeenkomst met bekende sprekers als Godfried Bomans en minder bekende taalkundigen was een groot succes: het leidde tot een groeiend aantal leden en veel pers-aandacht. Ook is in 1987 – na aanvankelijk sputteren – premier Lubbers ingegaan op het aanbod van het genootschap om te adviseren over de taal van de Troonrede. Dit leverde eveneens de nodige publiciteit op.

Veel gevolgen ook hebben de acties

van het genootschap bij de laatste spellingwijzigingen gehad. Het Witte Boekje heeft de tongen en pennen losgemaakt en werd en wordt ruim gebruikt. En dan laat ik de stille diplomatie van bestuur en redactie maar buiten beschouwing: met brieven aan instellingen en aan politici, en deelname aan werkgroepen en adviesraden.

■ ENQUÊTE

De vraag is nu: Vindt u dit alles genoeg? Of moet het genootschap actiever worden? Iets actiever mag wel, zo blijkt uit enkele enquêtes onder de leden gedurende de laatste vijftien jaar. Ik stip de resultaten van drie vragen aan. Een vraag over de betrokkenheid van de

En hierbij verklaar ik de eerste vergadering van "Onze Taal" als geöpent.

Wenig belovende berismeties

leden luidde in 2007: voelt u zich vooral abonnee of lid? Een flinke meerderheid blijkt zich vooral abonnee te voelen, velen voelen zich abonnee én lid, en een kleine minderheid ziet zich vooral als lid.

Op de tweede vraag, of Onze Taal in het blad meer ongewenste taalontwikkelingen moet bestrijden, zegt in 2007 bijna tweederde het daarmee eens te zijn. Dat was in 1995 bij een vergelijkbare vraag nog de helft.

Ten slotte, met de stelling in 2007 dat het genootschap meer actie moet voeren (buiten het blad) is een ruime minderheid het eens (39%). Een even grote groep twijfelt en een kleinere minderheid (22%) is het ermee oneens. Kortom, de actiebereidheid die volgens het notulenboek ook in de begintijd van het genootschap leefde, blijkt niet uitgeblust.

■ **ACADÉMIE NÉERLANDAISE**

Graag geef ik nog twee schoten voor de boeg voor de toekomst van ons genootschap. Verontruste taalgebruikers vragen om de zoveel tijd om een sterk Taalgezag, een Académie néerlandaise, naar het voorbeeld van de Académie française. Zal zo'n taalbewakingsinstituut er komen en ligt hier geen taak voor Onze Taal?

Allereerst: er is natuurlijk al de Nederlandse Taalunie. En aan de problemen die de Taalunie heeft om de spelling te regelen, meet ik af dat taalregels opleggen een hachelijke onderneming is. Maar het belangrijkste is: taalpolitie

werkt nauwelijks in onze democratische samenleving. Het helpt nauwelijks, zoals ook uit onderzoek naar germanismenbestrijding is gebleken, en het roept veel weerstand op.

Voor het genootschap zie ik een andere rol weggelegd: als kenniscentrum dat niet opereert vanuit een ivoren toren, maar midden tussen de mensen functioneert. Als vraagbaak dus en als breed forum voor actuele taaldiscussies. Met een goede neus voor wat zinnig en onzinnig is.

Het genootschap heeft en krijgt steeds meer aanzien door de gezaghebbende artikelen, opinies en reportages. Door adequate nieuwsvoorziening (denk aan onze elektronische nieuwsbrief *Taalpost* en aan het dagelijkse nieuws op de website). Door een actieve Taaladviesdienst die adviezen gratis en digitaal beschikbaar stelt en met lezers discussieert op het taalblog. Door medewerking aan taalprogramma's op tv. Door de uitgave van leerzame, amussante en bruikbare boeken. Door de mooiste en rijkste taalwebsite van de wereld, waarop sinds januari 2008 het hele tijdschrift, ook de nieuwste nummers, digitaal te vinden en te doorzoeken is. Door meer interactie met de redactie.

■ **ACTIEGROEP?**

En het tweede punt voor de toekomst: moet Onze Taal een actiegroep worden? In het februari/maartnummer van 2007 hebt u kunnen lezen over de rondgang

die gemaakt is langs de verschillende taalactiegroepen buiten het genootschap. Wat viel op, naast hun oprechte enthousiasme? Afsplitsingen, particularisme en richtingstrijd over doelen en actiemiddelen alom! Het genootschap moet geen professionele dagelijkse lobby- of actiegroep voor de taal worden. Binnen de kortste keren dreigen dan verdeeldheid en scheuring, zo blijkt ook uit minder fortuinlijke en zieltogende zusterverenigingen in Vlaanderen.

Wel kunnen we op schaarse en goed gekozen momenten aandacht vragen voor brandende discussies. In het blad, op de site, via boeken of congressthema's en soms ook via gesprekken met Kamerleden of een protestbrief. En met een wit boek over spelling bijvoorbeeld.

Ik hoop verder dat we in de toekomst het taalonderwijs meer zullen bedienen. Dat we leraren Nederlands en docenten taalbeheersing inspireren met mooie artikelen, prikkelende columns, grappige illustraties, goede nieuwsvoorziening en onderzoeksdossiers voor de werkstukken, zodat er meer kennis en plezier in de lessen Nederlandse taal komt. En zodat het schoolvak Nederlands in de beoordeling van leerlingen wat betreft populariteit van de hatelijke lage tiende plaats – aldus een recent Taalunie-onderzoek – stijgt naar de top-drie.

Dit genootschap blijkt geen afstandelijk instituut te zijn. Het was en is mensenwerk, geploeter van een groep idealisten met een hart voor taal. Het waren leken, amateurs, die vanuit hun muurvervenhandel en huiskamer een uit de hand gelopen hobby beoefenden. De huidige medewerkers in Den Haag zijn liefhebbers met professionele opleidingen en werkwijzen om u van dienst te zijn – en die voor zogenoemde professionals verdacht vaak overwerken om de publicaties van het genootschap goed en op tijd af te krijgen.

Het gaat ons, medewerkers en leden, meer en meer om verwondering over de taal. En om plezier – niet alleen elke maand als het maandblad op de mat valt, maar wekelijks bij de nieuwsbrief of dagelijks op de site. Jan Kuitenbrouwer schreef het vorig jaar in het septembernummer, en ik zeg het hem na: laat het genootschap ook een genootschap zijn.

Ik verwacht net als u dat het Nederlands over 75 jaar nog steeds een springlevende taal is. Ik ben nu al nieuwsgierig naar hoe die taal dan zal klinken. En ik weet zeker dat er tijdens de jubileumviering van het genootschap in 2022 nieuwe avonturen te horen zijn uit dat wonderlijke verhaal van Onze Taal. ■